

EUSKAL HERRI BAT IZAN BEHAR BADA, EUSKALDUNA BEHAR DU IZAN

Euskarari eta Euskal Herriari emana da bere buruaren jabe egin zenez geroztik. Praktikatu ditu militantzia batzuk eta besteak, iparrorratza gidari, Ipar Euskal Herria ardatz. Txoria bezain alegera jin zaigu, nahiz belaunaldi bat betikotz zauritu zuen minak bere horretan irauten duen, sendaezin.

 MIEL A. ELUSTONDO **ZALDI ERO**

Iduri du Zuberoan ere lanik frango badela euskaraz bizitzen. Adinekoek ontsa badakite. Gazteei denez bezainbatean, ez da ber egoera.

Jakin behar duzu herri txiki eta ertainetan naturalki transmititu dela euskara. Hirian, hots, Maule-Lextarren, besterik da. XIX. mendearen hondarrean nahiz XX. mendearen hastapenean hasi zen erdalduntzen Maule-Lextarre. Hemen bazen industria. Bazen zapatagintza, bazen kautxugintza... eta industria horrek jendea ekarri zuen hona. Eta horrek eragina izan du euskararen gibelatzean. Ondotik, Espainiako gerla zibilak ere ez zuen lagundu, bistan dena, gerlarekin, nafar

eta aragoitar anitz etorri baitziren Maule-Lextarrera. Erdaldunak ziren gehien-gehienak, eta eman zioten Maule-Lextarrerri hein bateko espainol kutsua.

Besterik izan da, haatik, herri txikietan, erran duzunez.

Nihaur, 6 urtetan hasi nintzen frantsesaren ikasten eskolan. Etxebarek bazuen orduan eskolarik, eta hara sartu naizelarik, frantsesa ikasi nuen. Baina josteta uneetan euskaraz ari ginen, eskolan ere, erran nahi dut, eta errejentak ez zuen ezer erraten. Gertatu izan da, hala ere, errejent batzuk erratea: *“A l'école on parle le français!”* (Eskolan frantsesez hitz

egiten da!), baina Etxebarren ez. Herri gehienetan, ez, erranen nuke. Gure etxean euskaraz ari ginen beti, eta ene gurasoek euskaldun kontzientzia bai, baina politika kontzientziarik ez zuten.

Batzuek eta besteek errana da gerlek ekarri zutela alde honetako euskaldunen frantsestea.

Bai, eta gehien bat 1914-1918ko gerlak, “14ko Gerla Handi” deituak. “Eskuara baik ez zakiten haiek, *mort pour la patrie*”, Gorka Knörren kantua da, ezta?, oso kantu indartsua. Hala 1914ko Gerlak, nola Bigarren Mundu Gerlak bere partea egin dute hemengo jendea frantsesteke, seguru.

Allande Sokarros Estekondo

ETXEBARRE, 1957

Allande Sokarros Estekondo (Etxebarre, 1957). Pasta oneko zubero-tarra, kazetari, itzultzaile, idazle, militante, hautetsi, euskaltzain ur-gazle... Iparretarrak IK-ko kide iza-na, Zuberoako Herri Elkargoko pre-sidenteorde ohi, Sü Azia elkarteko kide, hamaika ditu lan eginak, egin-kizun dituenak bezainbat. Bide ho-rretan, hala ere, zenbait liburu ditu onduak: *Maule-Lextarre, Züberoa Herria* –Jean-Louis Davantekin lan-kidetzan–, *Ziberouko Egunaria, Hiz-tegi Ttipia Euskara Batua-Zuberera / Zuberera-Euskara Batua...* Zinez ak-tibo da sare sozialetan Twitter nahiz Facebook-en, eta *Hitzapitz* bloga ere badu. Oroz lehen, euskararen zer-bitzari da, “baina politika ikuspuntu batetik, eta politika ikuspegi batera”.

Gurasoek ez zizuten kontzientzia politikorik. Zuk baduzu.

Berandu hartu nuen kontzientzia, 1978-79 inguru horretan. Iparralde zale makurra naiz, baina aitortu behar dut nire kontzientzia politikoa etorri zela, parte batetik, bederen, Hegoal-detik. Lehenik, German Rodríguezen heriotza hura! Sasoi hartan argazki-lari nahi nuen saiatu, eta joan nintzen Hegoalderat argazki batzuen har-tzera, Iruñeko sanferminetara, istilu egun haietan. Sekulako liskarrak izan ziren, eta horrek puruki inarrosi nin-duen. Bigarrenik, beste gertakari larri bat izan zen kausa: Txomin Olhagarai eta Ramuntxo Arruizen hiltzea Baio-nan, 1980ko martxoaren 26an. Bi gazte abertzale, Ipar Euskal Herrian borro-kan hil diren lehenbizikoak. Sekulako txokea izan zen haien hiltzea. Agian, oroitzen zara: lehergailu baten para-tzen ari zirelarik, honek eztanda egin zuen eta biak batean hil ziren. Hogeitsu urteko gazteak ziren.

Bi heriotza...

Baina, otoi, ez dut borrokaz ikuspegi mortiferorik. Ez dut jasaten ahal. “Iraul-tza ala hil”, eta horrelako tentelkeriak. “Iraul-tza eta bizi!”, behar du. Ikuspegi hits eta ilun hori eskuin muturrak iza-tea, ontsa liteke, baina guk? Otoi! Hala ere, nahi izaten dut beti Txomin [Olha-garai] eta Ramuntxoren [Arruiz] hil-tzea gogorarazi, baina mezurik ezarri gabe: “Jo eta ke, ira-bazi arte!” eta horrela-korik ez. Hala ere, hil zirela Euskal Herria defendatzeagatik.

Bi gertakariok inarrosi zintuzten.

Orduan hasi nintzen pentsatzen. 1978an Germán Rodríguez hil zuten Iruñean, eta, ondoko urtean, Gladys del Estal Tute-ran. Eta, gero, Txomin eta Ramuntxo-ren hiltzea. Urte horietan dut abertzale-tasun kontzientziaren hartzea, eta euskaldun kontzientzia ere bai. Zube-roatik kanpo, hala ere! Eta hasi nin-tzen *Zeruko Argia* irakurtzen. Hasie-ra batean ez nuen tutik ere ulertzen. Uste nuen ateratze, Atharratze zela! Jalgi erran nahi zuela ulertu nuen arte! Hiztegi txiki bat egin behar izan nuen, zubereratik euskara baturakoa, *Zeruko Argia* irakurriz osatu nuena. Horren

ondotik, idazten ere hasi nintzen, *Zeru-ko Argia*-n berean. Ez dira, beharbada, idatzi diren kalitate handieneko lanak, baina hastapenak dituzu!

Hiletatik bizietara igaran gara, noizbait ere.

Zeruko Argia-ren garai horretan, kul-tur asteak egiten genituen Zuberoan, eta hori biziki garrantzitsua izan zen askorentzat, euskal kontzientziaz ha-rro izaten lagundu baikaitu. Bazen el-karte bat, antolatzaile, Bedaroa izene-koa, hots, “belarra egiteko aroa” duzu bedaroa; parte batez, Ühaitza kultur etxe bilakatuko zen. Bedaroa hartan ezagutu nituen nik lehen abertzaleak: Jean-Louis Davant, Ttitika Rekalt, eta beste... Enbatakoak ere baziren hor. 70eko hamarkadan mundu horrekin loturarik ez nuen nik, baina giro horre-tan sortu zen, demagun, Piper Beltx an-tzerki taldea. Beraiek izan ziren kutsu politikoa zuen kultur giroa hazi zuten lehenak. Pette Etxekopar, Xarles Hoki eta beste zenituen Piper Beltxen...

Gizonezkoak, denak.

Nire oroitzapenetan ez da emazterik garai hartan, eta ez, hala ere, batere baztertzen genituelako. Hautetsi izana naiz, eta ohartu naiz, batzuetan, berak baztertzen direla. Herri batean haute-tsi zerrenda egiten delarik, emazteek ezetz erraten dute gehienek. Gizon gu-tik erraten du ezetz. Gizonez-koak maite du boterearen ustekeria, ilusio hori. Emaztea, oro har, ez da batere espiritu berdi-nekoa.

Ni erabat ETaren kontrakoa nintzen, eta naiz. Ez ETaren borrokaren kontrakoa, hala ere, ETaren jokamoldearen kontrakoa, ETaren ikuspegi totalitarioaren kontrakoa baizik”

Hautetsia izana hamabost bat urtez, eta kazetari, eta itzultzaile, eta euskaltzale, eta militante...

Militantzia dago horien guztien gibelean, prefosta. 1980 inguruan bi-lakatu nintzen militante politikoa eta, politikarekiko lehenbiziko lotura Mixel Labeguerierekin egin nuen, Enbatako sortzaileetarik bat izan baitzen Labe-guerie! Hark François Bayrourengana eraman ninduen eta, frantses zentrista haiekin egon nintzen sei hilabete, ez gehiago! Mixel Labegueriek ez ninduen Euskal Herrian erre nahi, eta Biarnora eraman ninduen. Oroitzen naiz, han ginelarik, galdegin ziotela kantatzen

zuen kantu haietarik bat kanta zezan, eta berak, niri begi keinua egin eta “Gu gira Euskadiko, gazteri berria...” hasi zen kantatzen. “Zozoilo horiek ez dute tutik ulertuko!”, erranez bere baitan.

Militantzia politikoaz ari, Iparretarrak erakunde armatuko kide izan zinen, IK-koa.

Baigorriko gertakari horren osteko militantea naiz. Horrek eragin handia izan zuen, gertaera hark jende andana beldurtu zuen, hoztu, eta erabat beste militante belaunaldi bat sartu zuen IKn. Erabat beste bat. Batzuk geratu ziren, aurrekoetatik, baina militante belaunaldi berri baten aldi izan zen, eta ni, haien artean izan nintzen. IK beti saiatu zen ahal bezain guti arrisku jartzen, hilak ez eragiteko. Borrokaren gogortzerik, etsaien hiltzerik... IK-k ez zuen sekula horrelako erabakirik hartu, eta sekula ez genuen hartuko. Gertatu zirenak, deskalabruz gertatu ziren, ez, hala ere, nahitara.

1983an Jean-Louis Larre *Popo* desagertu zen.

Gure militante baitan dagoen zauri sendaezina da. Bilatu genuen *Popo*, bai, bilatu genuenez! Gure militante bat desagertu zela zabaldu aitzin, zurrumurruak baziren. Ihes egin zutela kide gehienek, eta, haietarik batek, basora buruz ihes egin zuela. Zurrumurru hori bazen, baina handik bi asteren buruan IK-k ofizialki erran zuen: “Gutarik batek ez du ihes egi tea lortu, eta ez dakigu non den”. Anartean hasi ginen bilaketak egiten. Bilatu dugu AEBetaraino, eta Irlandaraino, kon-

taktu zenbaiten bidez. Baina ez genuen sekula ere aztarnarik aurkitu.

Eta?

Indarra hartu zuen hipotesia da poliziak harrapatu zuela, zeren lau orduren buruan fiskaltzak jendarmeriari auzia kendu, eta ezarri zuen polizia judizialaren eskuetan. Bitxikeriak ere izan ziren, berri faltsu zabaltze batzuk. Ez, beharbada, poliziaren aldetik etorriak; ez denak. Gertatu ziren berri faltsu horien hedatzeak guri bitxi iruditu zitzaizkigun. Zurrumurru horietarik batzuek pentsarazi ziguten ez zutenez gure laguna harrapatu, edo tirokatu. *Popo* ez zegoen armatua, hori segurtatzen ahal dugu. Beste hipotesirik ere izaten ahal da, leku hartan bada urmaelik asko... Halako batean erori zen, edo ez. Une honetan sendaezinezko zauri bat da *Popo*, oraindik ere.

Hautetsi izana zaitugunez, urte hauetan egitura berriak altxatzen ikusi duzu, Euskal Elkargoa, Euskararen Erakunde Publikoa...

Erakunde horiek borrokaren ondorio izan dira, nolabait. Eta IK-k eraman duen borrokaren ondorio ere bai. Baina guk ikusi ez genuen zepoa da hori: frantses sistemaren barruan gara beti, eta, hor, “elebitasuna” da lelo nagusia. Eta Ipar Euskal Herrian ez da elebitasunik batere! Batere ez! Zer dute elebitasuna? Euskaraz dena ere frantsesez ezartzea!... Hori miresgarria da. Gaur egun Euskararen Erakunde Publikoak bultzatzen duen politika hori da. Euskaraz bakarrik zegoena ere, gorde genituen gure eremu zaindu horiek ere

IK

“Ez dugu inoiz jakin zenbat militante ginen. Badira zifrak, baina ez dira guk emanak. Poliziak erraten zuen IK-ko komandoko kide bakoitzaren inguruan bospasei militante bazirela. Eta nonbait han ziren. Zifra hori atera zuen gure kontra borrokatzen zen edo Frantziaren zerbitzuan zen Charles Sanz kapitainak, gero koronel bihurtu zenak. Aita, espainiar errepublikarra zuen, gerla denboran Frantziara ihes egina. Maule-Lextarreko jendarmerian egon zen, eta, ondoren, ikerketa zerbitzuko buru bilakatu zen. IKren atzetik ibili zen jardule nagusia! Donibane Lohizuneko emazte batekin ezkondua zen, koinata abertzalea zuen... Hau txiki da, hau Ipar Euskal Herria da! Nik ere, jendarmeria nuen osaba!”

FRANTSES SISTEMA

“Lau mila bizilagun biltzen dira pastoral batean. Eta egun hartan euskara asko entzunen da, baina bihar munean gauzak berriro frantses sisteman sartuak izanen dira. Ez gara frantses sistematik atereak. Euskaldun izatearen harro direnak ere, beren iritzian euskara bizi arazi eta indartu nahi dutenak ere, une batean, ez dira urrunago joaten, frantses sistemaren barruan gertatzen dira. Eta frantses sistemaren barruan, goiz edo berant, euskara desagerraraziko da”.

ETA-REN IKUSPEGIAREN KONTRAKOA

“Ni IKn sartu nintzen ordurako, erabateko haustura egina zuen ETArekin. IK-k bere ekintzak bere kabuz egin zituelarik, eta berak sinatuta, eta bere argudiaketarekin, ETak erran zuen: ‘Batere ez dakit gazte hauek zer ari diren!’. Ni erabat ETA-ren kontrakoa nintzen, eta naiz. Ez ETaren borrokaren kontrakoa, hala ere, ETaren jokamoldearen kontrakoa, ETaren ikuspegi totalitarioaren kontrakoa baizik”.

frantsestea. Hori ez da elebitasuna, hori diglosia da. Nahastu egiten dute, nahitara, Euskal Elkargoan eta Euskararen Erakunde Publikoan. Elebitasuna da bi hizkuntzak guztiz eskubide eta baliabide berdin-berdinak izatea, gehi atzerago den hizkuntzaren hobesteko laguntzea. Hori da elebitasuna.

30 urteko borrokak, politikoak-eta, ekarri duena.

Eta balio du borrokak ekarri duen horrek, baina jakitez horrek badituela bere mugak. Urrats txikiak egiten dira politikan. Onartzen dut, gaur egun gehiengo politikoa ez dela abertzalea. Hori da egoera soziopolitikoa eta ez da egiten ahal hori ez balitz bezala, bistan dena. Politikak errespetua ekarri dit, ikasten da besterekila lanean. Garai batean baziren bi mundu, elkarrekin ibiltzen ez zirenak: hautetsi ziren abertzaleak sartu direlarik hautetsi frantses sistemaren aldekoekin, gauza batzuk aldatu dira. Bata bestearen ikusmoldeetik ikasi eta onartu dute batzuek eta besteek. Eta, demagun, Zuberoan, lan egin dugu euskararen bultzatzeko, eta ez baginen hor izan, ez zen eginga izan.

Nola ikusten dituzu Zuberoatik Euskal Herriaren beste bi administrazio

entitateak, EAE eta Nafarroa?

Eusko Alderdi Jeltzaleak EAEn daraman kudeantza ez dut batere txarra antzematzen, salbu gauza batean: ez dut ulertzen zergatik, eta alderdi abertzaleek dutelarik gehiengoa, nolaz ez duten printzipioz ezartzen autodeterminazio eskubidea. Hori ezin da saihestu. Hori erraten ez duteno, besteek autonomista deituko dituzte. Hori seguru! Autodeterminazio eskubidea ofizialki ez aldarrikatzea akats handia da.

EAEn hitzean eta hortzean harturik dabilta beti "autogobernua".

Ez da batere gauza bera. Autogobernuak erran nahi du estatu-nazioa ez duzula auzitan jartzen. Autogobernuak ez du gaur egungo Europa eredua auzitan ezartzen. Autodeterminazioak bai. Autodeterminazioak erraten du beste Europa bat behar dela, Europa federala, autodeterminazio eskubidea onartuko duena; eskatzen duten herriei, erran nahi dut, eta badakit batzuek ez dutela eskatuko.

Zure iduriko, euskaraz ala elebitan izan behar du dena delako Euskal Herriak, dela autogobernatu, autodeterminatu nahiz independenteak?

Onartezina da tolerantziaren izenean euskararen kontra egitea. Tolerantzia da, ez bakarrik euskarari eskubideak aitortzea, baina arabarako baliabideak ematea. Gaur egun, iduri du "tolerantziaren izenean", ez dugula deus galdegin behar. Eta ber bidetik ari gara Ipar Euskal Herrian. Intolerantzia da erratea: "Mezu hauek euskaraz ziren, eta euskaldun munduari zuzenduak ziren, eta nahi bazenute mundu horretan sartu, euskaraz ikasi behar duzue!". Eta kito!

Baina behin ere ez baita "Eta kito!".

Badakit ontsa nik hori. "Ez, ez, elebitasuna!", diote, baina faltsua da hori. Diglosia nahi dute, betikoz! Gaur egun, euskararen mende ziren eremuak ere diglosiaren mende jartzen ari dira, eta onartezi-na da. Eta pastoraletan ere ageri da hori. Bide horretan aitzina, egunen batean, pastoral batean ariko diren hamarretarik zortzi erdalduan izanen dira. Pastoralak euskaraz emanen dute, ikasiko baitituzte bertsetak eta kantuak, baina ez da besterik izanen. Makurtzen ari gara euskaraz ez dakitenen egokitzera. Eta ez da hori bidea. Euskal Herri bat izan behar bada, euskalduna behar du izan. Ez baldin bada Euskal Herri euskalduna, beste izen bat eman diezaiozun. ●

ANTOLATZAILEA

elhuyar
Zientzia

BABESLEAK

KOLABORATZAILEAK

Lanak aurkezteko epea LUZATUTA azaroaren 13ra arte